

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLETEN

Cilt : XI

Sayı : 44

Ekim 1947

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1 9 4 7

VESİKALAR :

BURSA ŞER'İYE SİCİLLERİNDE

FATİH SULTAN MEHMED'İN FERMANLARI

Dr. HALİL İNALCIK

Osmanlı arşivlerinde Fatih devrine ait vesikalar, bilindiği üzere, azdır. Ancak, bu vesikaların, bu devri tanımak için tamamiyle yetersiz olduğu da iddia olunamaz. Başvekâlet Arşiv Dairesi'nde bulunan bu devre ait defterler¹, bilhassa müesseseler tarihi bakımından, zengin bir koleksiyon teşkil etmektedir. Fakat bilvasıta hadiselerle de dokunmakla beraber, bu defterler, bize yürüyen hayatı, cemiyet ve devletin hareketlerini doğrudan doğruya göstermekten uzaktır. Bu bakımdan eşsiz kıymette bir hazine, şer'îye sicil defterleri'dir. Bu defterlerde, payitahttan gelen her türlü emirlerle birlikte, memurların faaliyet ve teşebbüsleri, içtimai ve iktisadî hayat hakkında bir çok vesikayı bir arada bulmak mümkündür². İşte bugün Fatih devrine ait böyle bir defter elimizde-
dir ve burada neşrettiğimiz fermanlar bu defterden çıkarılmıştır. Henüz başka bir eşine raslamadığımız bu biricik defter³,

¹ Bosna, Sofya, Selânik, Novaberde, Aydın, Sivas, Tokat, Teke gibi imparatorluğun çeşitli bölgelerine ait istatistik malûmatı ve tımar kayıtlarını ihtiva eden bu yirmi kadar defterin yanına, mülga Maliye Nezareti arşivinden gelen vesikaların tasnifi neticesinde yenilerinin katılacağı alâkalılar tarafından söyleniyor (bu defterlerden bazıları A. Refik tarafından T. O. E. M. de neşredilmiştir). Başvekâlet Arşivi'nde tasnif olunmuş milyonlarca müteferrik vesika arasında, şimdilik, Fatih devrine ait yeni vesikalar çıktığını bilmiyoruz. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde ise bazı fermanlar ve nâmeler bulunmuştur (bak. *Arşiv kılavuzu*, I. fasikül, İstanbul 1938, s. V).

² Böyle bir sicil defterinin mahiyeti hakkında bak: Osmanlı Tarihi hakkında mühim bir Kaynak, D. T. C. Fakültesi Dergisi, cilt I sayı 2, sahife 89.

³ Bursa Müzesi, şer'îye sicil defterleri; No. A 3/3. Yine Bursa Müzesi'nde Fatih devrine ait iki defter daha vardır. Fakat bunlar tereke defterleridir. Ölenlerin adlarını, mahallelerini, bıraktıkları eşyaları, tahmini değerlerini, alınan resimleri gösteriyor. No. A 1/1 de 89 varaktan ibaret olan en eskisi, 867 Cemaziyü'lâhîr- 868 Rebiyü'lâhîr (1463 Mart- 1463 Aralık) tarihleri arasındadır. 157 terekeyi ihtiva etmektedir. No. A 2/2 de ikincisi. 872 Muharrem - Rebiyülevvel

devletin eski payitahtı ve mühim bir ticaret şehri olan Bursa'ya ait olduğundan hususî bir önem taşımaktadır. Bursa kadısı Mevlâna Muhiddin'in zamanına ait olan defter, 883 saferinden (1478 Mayıs) 886 muharremine (1481 Mart) kadar gelmektedir. Başından ve sonundan kopuk olmakla beraber noksanın çok olmadığı anlaşıyor; şimdi 420 varak elimizdedir. Her sahifede ortalama dört vesika olduğuna göre 840 sahifede takriben 3300 vesika vardır ve bunların yarısından fazlası arapçadır. Kullanılan rik'a yazısı çok yerde noktasızdır ve okunması kolay değildir (fotoğrafa bak.). Defterin ihtiva ettiği vesikalar şu kategorilere ayrılabilir. I. Padişahın gönderdiği fermanların suretleri; II. Memurların teslimatını, her türlü mukavele ve senetleri tasdik ve tescil işleri; III. Hukuk ve cinayet davaları; IV. Evlenme, boşanma, ölüm ve veraset muamelelerine dair kayıtlar, vasiyetname suretleri.

Böylece bu 3300 vesika, bizim için, her türlü konuyla ilgili Fatih devrinin bir "evrak hazinesi," ni - başkası olmadığına göre - teşkil etmektedir. Vesikaların, daha çok maliyeye ve iktisadî hayata ait olduğu göze çarpıyor. Meselâ bunlardan, Türk tacirlerinin Mısır'a Bursa ipeklisi ihraç ettiklerini, Bursa'da o zamanki ticaret merkezlerini, buraya gelen İran ve Hint tacirleri ve eşyalarını, Bursa gümrüğü hasılatını, bu gelirin nerelere havale ve sarf olduğunu öğreniyoruz⁴. Defterde suretlerini bulduğumuz Fatih'in fermanları bilhassa alâkaya değer. Bunlardan bir kısmı, doğrudan doğruya «صورت الحكم السلطاني» başlığı ile aynen kopye edilmiştir. Bir kısmı ise «درگاه معلادن حکم هایون وارد اولوب» diyerek hükmün hülâsasını vermekte ve kadılıkca yapılan muameleyi altına ilâve etmektedir. Biz defteri başından sonuna kadar taradıktan sonra

(1467 Ağustos-Ekim) tarihleri arasındaki terekeleri içine almaktadır ve 204 varaktır. Bu tereke defterleri o zamanki Bursa'nın mahallelerini, halk tabakalarını, servetlerini, kullanılan eşyaları, değerlerini ve bunun gibi bir çok noktaları aydınlatmaktadır. Bu defterlere dayanarak eski Müze Müdürü Neş'et Köseoğlu'nun «*Tarihte Bursa Mahalleleri*» adile değerli bir eser vücade getirdiğini bu vesile ile işaret edelim (Bursa Halkevi yayınları, sayı 17, Bursa 1947). Müze'de bu defterler üzerinde çalışmama müsaade buyuran ve kolaylık gösteren şimdiki Müze Müdürü Veedi Kalyoncuoğlu'na burada teşekkür bir borç bilirim.

⁴ Bunlara dayanarak yakında Fatih devrinin malî ve iktisadî hayatına dair bazı notlar yayınlamak ümidindeyiz.

on beş kadar tam ferman sureti bulduk. Bunları, burada, imlâ hususiyetleriyle aynen neşrediyoruz. İkinci neviden, hülâsa olanları başka bir vesile ile yayınlayacağız.

Burada neşrettiğimiz fermanlardan iki tanesi, Anadolu eyaleti kadılarına (No. 1, 8 fermanlar), bir tanesi müştereken kadılara ve sancak beylerine (No. 9), bir tanesi Bey sancağı (Bursa) kadılarına (No. 14), beş tanesi Bursa kadısına (No. 6, 7, 11, 13, 15), bir tanesi müştereken Tokat ve Bursa kadılarına (No. 5), diğerleri muhtelif şahıslara gönderilmiştir. 10 numaralı vesika, kadının ve maiyetindeki naip ve kâtibin alabilecekleri resim miktarlarını tesbit eden bir kanundur ⁵. Burada, kanunun mucip sebebi olarak kadıların yaptıkları suiistimaller öne sürülmektedir. 2 numaralı gümüş ve eski akçe yasaknamesi, piyasaya yeni gümüş paranın nasıl çıkarıldığına dair dikkate değer bir vesikadır. Burada, memleket dahilinde hususî şahıslar elindeki gümüşü paraya çevirmek için yasakçıya ne gibi selâhiyetler verildiğini ve bu tarihte bir dirhem gümüşten iki akçe basıldığını öğreniyoruz.

14 no. lı ferman, Fatih devrinin umumi karakterile ilgili mühim bir hareketi vesikalandırmak itibarile büyük bir değeri haizdir: Futûhat için çok askere ihtiyacı olan Fatih Mehmed'in, bir çok vakıfları "mensuh," sayarak tımara çevirdiğini ve bunların, oğlu Bayezit Veli devrinde tekrar vakfa verildiğini, veyahut bir çok vakıfların örfî vergilerinin tımara hasredildiğini Bayezit devri vesikalarından biliyorduk ⁶. Doğrudan doğruya Fatih devrine ait olan bu ferman ise, bunun açık bir vesikasıdır. Fatih'in Anadolu topraklarını nasıl mümkün mertebe tımara kalbetmeğe çalıştığı ve çok askere ihtiyaç gösteren futûhat devirlerinin memleketteki arazi rejiminin durumu ve tımar sisteminin yayılması hususunda nasıl mühim bir âmil olduğu açıkca müşahade olunuyor. Burada, Osmanlı devletinde askerî sınıflarla ulema sınıfı arasındaki rekabet, Fatih ve Bayezit devirlerine aksetmiş görünüyor. Bayezit Veli devri, şüphesiz, Fatih devrinin futûhatcılığına bir tepkidir. Nasıl ki, Selim devri, Bayezit devrine karşı bir tepki olarak gelecektir.

⁵ Muahhar kanunnâmelerde bu resimlerin arttırılmış olduğunu görüyoruz. Bu kanun, Fatih Kanunnâmesinden de farklıdır; bak. TOEM zeyillerinde, s. 29.

⁶ Ömer L. Barkan: *Kolonizatör Türk dervişleri*, Vesikalar: No. 16, 17, 20, 21, 22, 27, 28, 39, 40, 42, 70, 87, 108, 128, 130; Vakıflar Dergisi II.

12 numaralı vesika, devletin İskenderiye ile Anadolu arasında işleyen ticaret gemileri olduğunu ve bunları kira ile işlettiğini gösteriyor. Mısır'la olan bu ticaretin bu devirde çok aktif olduğunu, bu memlekete Bursa ipeklişi gibi mamulâtla beraber kereste, zift v. s. mallar ihraç olunduğunu diğer vesikalardan öğreniyoruz⁷. Vesikalardan 5 numaralı şehzade Bayezit'ten, 13 numaralı Cem'den bahsediyor. Defterde diğer şehzadelerden ve sultanlardan bahseden başka vesikalar da vardır.

Fatih devri tarih araştırmalarına esas olmak üzere elimizdeki mahdut kaynakları bir *Corpus*'da toplamak yapılması lâzım gelen ilk işlerden biri olduğu gibi, bu sicil defterinden sistematik bir şekilde taranarak seçilen vesikaların da böyle bir eserde mühim bir yer tutacağına şüphe yoktur.

⁷ Bu ticaretle uğraşan bir şirketin azalarından birine ait dikkate değer bir vasiyetnâmeği yakında yayınlıyacağız.

FERMANLAR

1

« مفاخر قضاة المسلمين اكابر ولاية الموحدین موالی آناتولی دام فضلهم توقيع رفیع
جہانمطاعم واصل اولیجق بلاسزکہ شمدکیحالدہ شویله بیوردوم کہ ہر بریکزک تحت حکومتندہ
خاصہ امر اولنوب بکک اولمش تقدیر چلتک تیرغی واراسہ شمدیہ دکین اکلوکلان تخمی رعایا
الندہ ابقا ایدہسز کسنیہ الدیرمیا سز سنجاقکی وسوباشی وتیمار ارلری اولمقین تخم بخدر دیدوکن
استماع ایتوب تخمی رعایا الندہ مقرر ایدہسز طالب اولانلرہ ویردیرمیا سز ہر کیمک سوزی
وارسہ کلہ قیومندہ عرض ایلہ اول بابدہ بر درلو دخی ایتیا سز اشته بومصلحت ایچون قلوم
محرم ارسال اولندی شویله بلاسز علامت شریف اوزرہ اعتماد قلاسز تحریرا فی الیوم السایع
والعشرین من شهر شعبان المعظم سنہ ثلث وثمانین وثمانمائہ بمقام قسطنطنیہ »¹

2

« نشان ہایون ومثال میمون انقذہ اللہ تعالیٰ الی یوم یشتون حکمی اولدرکہ شمدکیحالدہ
دارندہ مثال بیتال قلوم آناتولی ولایتہ کش واسکی آچہ یساغین اتمکہ کوندردوم و بیوردوم کہ
واروب اولیکلمش قانون وقاعدہ اوزرینہ یساق ایدہ کہ کسنہ اسکی آچہ ایلہ صاتو بازار ومعاملہ
ایتیہ ہر کم ایدہ جک اولورسا طوبت حقندن کلہ و آندن کیرو ہر کم اوغرلاین کش واسکی آچہ
آلوب کیدرسا کہ مذکور قلوم بولاد طوبت کشنی آندن آلوب ضربجامعہ ایلدوب ہر درمہ
ایکیشر آچہ حسابی اوزرہ آچہ سین ویرہ وکندونک کرکی کبی حقندن کلہ واسرم بواوزرہ درکہ
آبادانلق ایشلین قیوجی و صرچی کبی یہ اکیوز درمہ وارنجہ کش صاتلہ انک بہانہ سیلہ زیادہ
کش آلوب صاتیار و اشلدوکلری کش اوادانلقنہ قلائی و قورشون و ہر قتمیال صاف کشدن
ایشلیہلر ہر کم ایشلدوکی کش اوادانلقنی صاف کشدن ایشلیوب قلب ایشلیہ جک اولورسا کہ
قلوم بولا یساغم رنہ کتوروب کرکی کبی حقندن کلہ کسنہ مانع اولیہ و ہر کمدہ کش سزرسا
آلوب ضربجامعہ ایلدہ و یولجیلروک یوکلرینی و بزازستان صندوقلرینی و کاربانسرای ججرہلرینی
آرایہ ہر کمدہ کش واسکی آچہ بولنورسا آلوب ضربجامعہ کتوروب تسلیم ادہ درمہ اکثر
آچہ حسابی اوزرینہ آچہ سین ویرہ و قال حانہ قلوم مہریلہ طورہ قلوم دستورنسز کسنہ کش
قال ایتیہ و اطرافہ تقدیر پول کیدرسا کہ قلوم مہرنسوز اولورسہ کرکی کبی حقندن کلہ و ہر
نہ یردہ قلبزن بولورسا طوبت قاضی وسوباشی قاتنہ ایلدہ انلر دخی کرکی کبی تفتیش ایدہلر کورہلر
شویلہ کہ شرعہ قلبزنلقی ظاہر اولورسہ قلوملہ قیومہ کوندرب رزقنک نصفی بکک و نصفی عاملک

¹ Bursa şerhiye sicil defterleri A 3/3 s. 44 b - Vesikanın tarihi : 27 şaban
883 = M. 24 kasım 1478.

اولا بوبابده هيچ احد كاشا من كان مانع و دافع اولوب دخل و تمارض دكورميال اسروم
موجبنجه يساق ايده شوبله بلال علامت شريف اوزره اعتماد قلالر حرر في اليوم السابع والعشرين
من شهر ذي الحجه سنة اثني وثمانين وثمانمائة»¹

3

« صورت الحكم السلطاني والتوقيع الخاقاني — سنة ثمان وخسين وثمانمائة شوالنك
غره سندن بك سنجي لواسي شهاب الدين پاشا تصرفنده اولاتندن غيري وسلطان ايوكي وبلاجك
وازنكمود واين اوكي يواسن وبيت المالين دوتان برنجي اوغلي محمد توقيع رفيع جهانمطاع
واصل اوليجق بيلاسنكه مذكور ايشك قسطنطيني بيه سندن اوزركده يكرم بيك آتجه واردر
اشته دارنده مثال بيثال قلم حضري حواله كوندروب بيوردوم كه واردوغى كي عذر وبهانه
ايتيوب مبلغ مذكوري في قصور مذكور قلمه ويره سن كتورب خزانه عاصره مه تسلم ايده
اول بابده نوط وتعل ادوب تأخير اتمياسن تحريراً في اليوم الثاني من شهر ذي الحجه سنة ثلث
وثمانين وثمانمائة بمقام قسطنطينيه»²

4

« صورت الحكم السلطاني والتوقيع الخاقاني — سنة ثمانين وثمانمائة جاذي الاولنك
غره سندن بروسه واستانبول وتوقات وآماسيه وقسطنطيني ميزان دوتان اخي اوغلي مصلح الدين
توقيع رفيع جهانمطاع واصل اوليجق بيلاسنكه مذكور ايشك اوچ بيللق قسطنطيني تسليماتندن
وحالاتندن غيري اوزركده اون طقوز كره يوز بيك ويكرمي آتني بيك التيوز يدي آتجه واردر
اشته دارنده مثال بيثال قلم الياسه حواله كوندروب بيوردوم كه واردوغى كي عذر وبهانه ايتيوب
مبلغ مذكور في قصور مذكور قلمه كتورب خزانه عاصره مه تسليم ايلياسن بوبابده نوط تعل
ادوب تأخير كوسترمياسن شوبله بيلاسن علامت شريف اوزره اعتماد قلاسن تحريراً في اليوم
الحادي والعشرين من شهر شعبان المعظم سنة ثلث وثمانين وثمانمائة بيورت نواحي الجوزاز»³

5

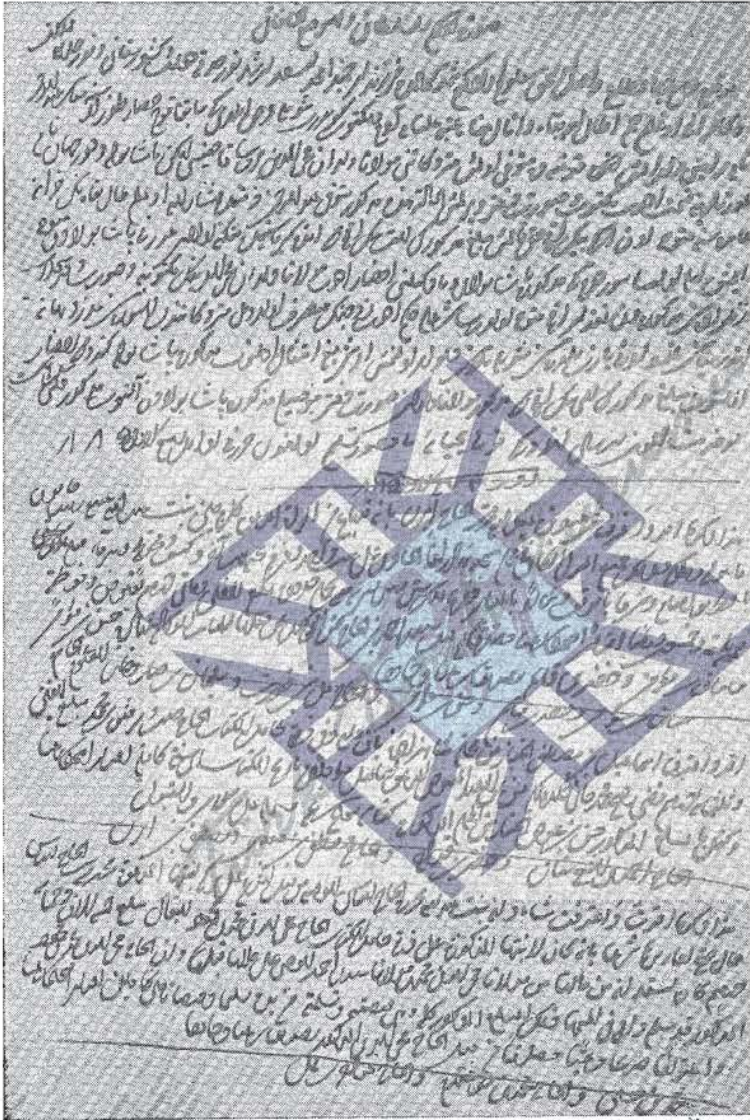
« صورت الحكم السلطاني — اقتخاري قضاة المسلمين مختاري ولاية المؤمنين بروسه
وتوقات قاضيلري دام فضلهم توقيع رفيع جهانمطاع واصل اوليجق بيلاسنكه بوندن اول
اوغولم بايزيد طال بقاهيه انده كه ميزاندين ساليانه تمين اولنش ايدي ايله اولسه ذكر اولن

¹ Aynı defter, s. 53 b - Vesikanın tarihi : 27 zilhicce 882 = M. 1nisan 1478.

² Aynı defter, s. 59 a - Vesikanın tarihi : 2 zilhicce 883 = M. 24 şubat 1479.

³ Aynı defter, s. 62 a - Vesikanın tarihi : 21 şaban 883 = M. 17 kasım 1478.

Bu vesikanın altında İlyas'ın, Muslihiddin'in vekili Ali ve emin Bedreddin elinden mezkûr yıllar kışından, 130 bin akçe aldığı tasdik ve kayd olunuyor,

Res. 1 — Fatih devrine ait Bursa kadı defterinden
bir sayfa.

سالیانیه بدل تیمار تمین ادوب سنه ثلث وثمانین وثمانمائه ذی القعدة سنك اون برنجی كونند
قطع ادوب بیوردوم که بوتاریخه کلنجه سالیانسن ووروب اکارو وبردورمیا سز شویله یلام
علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الخامس فی شهر محرم سنه اربع وثمانین وثمانمائه
بمقام قسطنطنیه ¹

6

« صورت الحکم السلطانی — افتخار قضاة المسلمين اختیار ولایة الموحدين بروسه قاضیه
مولانا محی الدین دام فضله مفخر الامراء والا کابر سوباشیسی دام عزه توقيع رفیع واصل اولیجی
بلاسز که شیمدکیحالد بروساده اولان حاصه آتلمدن سکر آت. اوغلانی بازکیرک و برحاص طاء
آت معتل ایش بیوردوم که آنلری صاقوب بهاسن بونده کوندراسز وهر بری نجیه صاتیلورس
برویه بیلدره سز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواخر ذی الحججه من هجرة ثلث
وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه ²

7

« صورت الحکم السلطانی والتوقيع الخافی — افتخار القضاة بین المسلمين اختیار الولا
لدى الموحدين معدن الفضل والیقین بروسا قاضیسی مولانا محی الدین دام فضله توقيع رفیع واصل
اولیجی معلوم اولاکم بوندن اول مفخر الامراء الکرام شیخ حسن بک دام عزه صد
اولنان تیماردن قریه اودا الحق که بروسا ناحیه سنده بر مزعه ایش آلتیوز آتیش یدی آتیه یازلمش
آناطولی بکربکیسی سهوله آخره ویرمش شیمدکیحالد اول مزعه مذکور شیخ حسن بک
مقرر اولدی متصرف اولوب اول بایده کسته مانع اولیه وحاصلندن نه آتیش ایه کرو مذکور
حکم ادوب الوردسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواسط ذی الحج
ثلث وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه ³

8

« صورت الحکم السلطانی لاجل بیت المال — مفاخر القضاة والحکام آناطولی قاضیلر
دام فضلهم توقيع رفیع جهانمطاعم واصل اولیجی بلاسز که شیمدکیحالد شویله بیوردوم که اوا
ولایتلرده هر نه یرده که ولدی قائب ترکه بولنورسه کورده سز اکر شرعی بیت المال بولنورسه
اون بیکدن آشفاسین طاملرومه تسلیم ایلیاسز متصرف اولالار و اون بیک و اون بیکدن زیاد

¹ Aynı defter, s. 70 b - Tarihi : 5 muharrem 884 = M. 29 mart 1479.

² Aynı defter, s. 73 b - Tarihi : 883 Zilhicce sonları = M. 1479 mart.
unun altında sekiz atın 2796 akçeye satıldığı, bundan 545 akça dellâl hare
erildiği kayd olunmaktadır.

³ Aynı defter, s. 70 b - Tarihi : 883 zilhicce ortaları = M. 1479 mart.

اولسه بلك انچون ضبط ادهسز و اكر شرعى بيت المال اولمايوب ولدنى غائب اولورسه يازوب شرح و تفصيل ادوب برتفصيل سزده و برتفصيل عاملرومده اولوب تفصيلله مذكوران عاملره تسليم ادهسز آنلرده طوراً صكره ولدنى چقارسه كندولر اول تفصيللر وك موجبنجه تصاحب ادهلر قابومدن طلب اولنجه شويله بلاسز امال و تأخر ايتماسز و بيت المالى سز كندو آدمركوزده بلع ائدرمياسز كه عاملر دخى قابومه عرض ايتلو اولمالر بلش اولاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسز حرر فى اليوم الثانى والعشرين من شهر ذى الحجه من هجرة ثلث و ثمانين و ثمانمائة بمقام قسطنطينيه ¹

9

« مفاخر الامراء الكرام آناتولى سنجنى بكبرى دام عزهم و مفاخر قضاة و الحكام قاضيلرى دام فضلهم و مفاخر الزعما سوباشيلرى زيد قدرهم و كتخدالرى و تيار ارلرى و يرلر نه طوران آدملىر توقيع ربيع جهانمطاعم و اصل اوليجق شويله بلاسز كه شمدكيحاله فوچه صابونخانه سنى دارنده مثال بمثال انتون اوغلى اورتويوه اوچ ييله مقاطيه و ردوم ايله اولسه اشته قلوب حمزه كوندردوم و بيوردوم كه هر ريگوز تحت حكومتكوزده يساق ادهسز كه اشفادن كلان صابونك قالى اكيوز درهم اولورسه صائله اكيوز درهمدن اكسوك اولورسه عملداره صائال اكر عملداره صائالزرسه كتروب آلوب كيده بنوم مملكتهمه صائما بوندن اول عامل اولاتك نعتدار صابونى وار اسه بو حرجين و يروب صابونى آلا اكر اولكي عامل دخى (ورميه جك؟) اولورسه شمدكى عامل مهرله صائدرميا و بيوك قالى دخى دوعرادوب صائمال بتونه صائال هر كيم بونك خلافته اده جك اولورسا كه مذكور قلوب بونى طوتوب صابونى لندن الوب كندونك كر كى حقتدن كلا و موحدن غيرى پرلده عراق صابون ايشلنمه استورسه منع ادهسز بوباده كر كى كپى معاوت ادهسز امال و مساهله ايتماسز شويله بلاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسز تحريراً فى اليوم الرابع والعشرين فى شهر جمادى الاول لسنه اربع و ثمانين و ثمانمائة بمقام قسطنطينيه ²

10

« مفاخر قضاة المسلمين اكابر ولاية الموحدين آناتولى قاضيلرى دام فضلهم توقيع ربيع واصل اوليجق معلوم اولاك شمدكيحاله باب قسمت و حصص نكاحده و عتاق نامه ده و سائر مكاتبك رسمى بابتده قضاتك زياده افراط جانبته ميلانلرى و جانب افراطده قسدى و اختلافلى عرض اولندوغى سيبدن بو وجهله قانون امر ايدوب بيوردوم كه عتاق نامه ده نفس قاضيه اوتوز آتجه ناييه و كاتبته برر آتجه و عتاق نامه دن غيرى مكاتبده نفس قاضيه اوز بيش آتجه

¹ Aynı defter, s. 76 b - Tarihi: 883 zilhicce 22 = M. 15 mart 1479.

² Aynı defter, s. 140 b - Tarihi: 24 cemaziyyülevvel 884 = M. 14 temmuz 1479.

و نایبه و کاتبه بر آتجه و نکاح با کرده نفس قاضیه یکریم آتجه نایبه کاقدر و نکاح نیبهده نفس قاضیه یکریمدن آشاغاولا و رسم قسمت بیکده یکریم آتجه آله و اهل برات اولان کسینلر کندو و جماعتی رسومی عسکری در و تقاعد ادن سپاهیلر جماعتیه عسکری در و یایا و مسلم رسوم قسمت اکر یوز آشاغاولا قضاتکدر ماعداسی عسکری در و عتبه علیامدن واران قوللرمدن غیری شهزاده قوللرندن و بکربی آدملرندن و قاضی محضرلرندن و سنجق بکی و سوباشی آدملرندن و محتسبلرندن هرکم که بر کسینیه قاضی حکمیه آلیم الیورورسه رسم بیکده یکریم آتجه آلارلر کردرکه من یمد یو قانون نامه ایله عمل اولنوب زیاده تعدی و تجاوز اولنیه شویله بلالار علامت شریفه اعتماد قلالر تحریراً فی اواسط رجب المرجب لسنه اربع و ثمانین و ثمانمائیه بمقام قسطنطنیه»¹

11

«صورت الحکم السلطانی و التوقيع الخاقانی — افتخار القضاة و الحکام بروسه قاضیو مولانا محی الدین دام فضله توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسزکه شیمدکیحالد سید علی نام کسینه درگاه معلومه کلوب بوندن اول اشقاه (۴) پاشا نام بر عورت فوت اولوب غایبه محمد نام بر اوغلی قالدی متروکانتدن بر اوینی بیت المالجی دن درت بیک آلتیوز آتجه صاتوز آلمش ایدوم صکره محمدک قیزی عتبه علیامه کلوب آتام حیاتده ایکن بر اوین بیت المالجی آلوب آخره صاتدی دیو عرض ادوب تفتیش بروسه قاضیسنه حکم ایلندوی سیدن قاضی اولان اول اوی المدن آلدی آلوب اول قیزه وردی دیو بلردی ایله اولسا کردرکه اول اوی کرو مذکور سید علی الیورورسز شول وقتکه مذکور محمد کری کلوب قابومدز طلب ایده بوبایده کری کی اهتمام ادوب بر داخی مذکوری قابومه کلبو ایتماسز شویلا بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الرابع و العشرین من شهر ذی القعدة سته اربع و ثمانین و ثمانمائیه بمقام قسطنطنیه»²

12

«مفاخر التجار اسکندریه کیدن ماونالری کرایه دوتان خواجه مصطفی و خواجه علی پاشا و خواجه مسیح پاشا و صراف حاجی مصطفی و خواجه بدرالدین و خواجه حاجی خیرالدین و خواجه حاجی محمد و خواجه حاجی مصلح الدین و خواجه حاجی ابراهیم و حاجی خوشقدم و خواجه پیری توقيع رفیع جهان مطاع واصل اولیجق بلاسزکه مذکور حاصه ماونهلر ناولوندز تسلیاتدن غیری ذمتکزده اکی بیک پیش یوز سکه افرنکی فلوری وارد داشته دارنده مثال بیثال قلوب سلحدار قاسم حوالیه کوندرب بیوردوم که واردوغی کی عذر و بهانه ایتموب

¹ Aynı defter, s. 166 b - Tarihi : 884 receb ortaları = M. 1479 ekim başları.

² Aynı defter, s. 237 b - Tarihi : 24 zilka'de 884 = M. 6 şubat 1480.

مذكور فلورینی بی قصور مذکور قلمله و یرار آدم لریله درگاه معلامه کوندره سز کلوب واصل اولوب حجت آلار شویله بلا سز اولبابده بردرلو دخی ایتمی سز علامت شریف عالم آرای اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الرابع عشرین شهر ذی الحجه سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه»¹

13

« صورت الحکم السلطانی والتوقيع الخافانی — توقيع رفیع جهات معطاع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالد فرزند ارچند امجد اسمدارشد نور حقه دولت و کشورستان و نور حقیقه مملکت و کاسرانی او علم جم اطال الله بقاء و انال مناه عتبه علیامه آدم کوندروب شویله عرض ایلدی که سابقاً قوج حصار طوزلاسنه مباشر عبدالرحمن نام بر امینی وار ایمش قوانیده متوفی اولمش مقروکاتی مولانا ولدان محی الدین بروسا قاضی ایکن پاشا بولا و نورجهان نام عورتلر نه قسمت ادوب مکتوب و صورت دفتر ویرلش الحاله هذه مذکور متوفی عبدالرحمن ذمتنه مشارالیه او علم طال بقاء نک خزانه طاهره سنه متوجه اون اکی بیک آقچه حق قالمش مبلغ مذکورک آلتی بیک آقچمی انده کیرماستیده متمکن اولان عورق پاشا بولادن متوجه ایمش ایله اولسا بیوردوم که مذکوره پاشا بولایی ویا وکیلنی احضار ادوب مولانا ولدان محی الدینک مکتوب و صورت دفتر سجلانه نظر اده سز مذکوره دن نه مقدار آقچه متوجه اولورسا شرعه حکم ادوب زوجتک متصرف اولدوغی متروکاتندن الیورسز عذر و بهانه ایدرمیاسز محلولی (؟) یازب بلدره سز شویله بلا سز دیو امر اولمش امر شریفه امتثال اولنوب پاشا بولا کندوسی احضار اولنوب مبلغ مذکورک آلتی بیک آقچمی مذکور مولانا ولدان صورت دفتر موجیله مذکوره پاشا بولادن آلنوب مذکور چلی سلطانک بوحدمت ایچون ارسال اتدوک قوی یحیایه بی قصور تسلیم اولندی حرر فی اوائل ربیع الاول ۸۸۵ »²

14

« مفاخر القضاة والحکام ومظاهر الشرايع والاحکام بک سنجنی قاضیلری دام فضلهم توقيع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالد شویله بیوردوم که تحت حکومتکوزده اولان اوقاف منسوخه دن شولکه باغ و یغچه و ذکرمن در و مسقناتندن اولر و دکاتلر و کاریان سرایلردر بونلرک کب صاحبیلری اوزنه مقرر در انلرک کیلر کورسز اکر عتبه علیامدن تقریر یچون تجدید حکم آلامیش کسنه وارسه کوندره سز که کلوب قیومدن تجدید حکم آلار بونلرک ماعداسی کویلردن و یرلردن فی الجمله اقسام عقاراتدن نه وارسه بونلردن اکثراً منسوخ در الحاله هذه شویله استماع اولندی که

¹ Aynı defter, s. 282 b - Tarihi : 24 zilhicce 884 = M. 8 mart 1480.

² Aynı defter, s. 289 b - Tarihi : 885 rebiyülevvel başları = M. 1480 mayıs.

ذکر اولان کویلردن و عقارات قسمندن بعض کسینلرک اللرنده تلیسله قالوب یاخود اوندلش خیلی یرل وارمش امدی کرکدرکه حکم شریفم واردوغی کب نه مقدار اوقاف وارسه باغدن و باغچدن و دکرمتندن فی الجمله مسقفات قسمندن و کویدن و یردن تیماره و یرلان نه دکلودر و تیماره و یرلیوب صاحبیری اللرنده مقرر اولان نه دکلودر و التده تمسکاتیری نه وجهلدر مجموعین یازوب بر دفتر آناطولی بکریکیسنه کوندروپ و بر دفتر دخی قاپومه کوندروسز شيله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواسط محرم الحرام سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه»¹

15

«صورت الحکم السلطانی و التوقيع الخافی — افتخار قضاة المسلمين مختار ولاية الموحدين یفوع الفضل و الیقین وارث علوم الانبیا و المرسلین بروسا قاضیسی مولانا محی الدین دامت فضائله توقيع رفیع جهاتمطاع واصل اولیجق بلاسز که اندون نام کلوب بوندن اول بن صغیر ایکن آتام انتون مرده اولوب امواتندن و اسبابندن هرئی وارسه بخش بخش ادوب ضایع اتدیلمر بن صلی اوغلی ایکن با که سنه و یرمدیلر اول متروکاتک نصفی بکک اولسون دیدوک سبیدن قلم نصوحی مذکوره بيله قوشوب کوندردوم کرکدرکه واردوغی کبی اول مرده اولان اندون نام کافرک متروکاتندن و امواتندن و اسبابندن هرئی وارسه اول مرده اولدوغی حینده فی بولندیسه تمام معلومک اولوب دفتر اتدکدنصکره هر کم آلمش ایسه کرو یقصور بولدرپ ضبط ادهسز کندی دفترک دخی اول متروکاتدن صائماغه قابل اولانی صاتوب صائلیانی عینيله صاتدرهسک (؟) آچمن قیومه کوندروسز بو بایده کرکی کبی مقید اولاسز و صیلردن و غیرندن هر کده فی وارسا که ظاهر اولا آلاسز کسنهده نسئی قالمیا شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی خامس آخر الجمادی سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه»²

¹ Aynı defter, s. 303 b - Tarihi : 885 muharrem ortaları = 1480 mart.

² Aynı defter, s. 363 a - Tarihi : 5 cemaziyülâbir 885 = M. 12 Ağustos 1480.

UNVERÖFFENTLICHTE ERLASSE VON SULTAN FATİH MEHMED II.

(Zusammenfassung)

Die hier vorgelegten Erlasse fanden sich unter den Akten des Kadi von Bursa aus der Zeit zwischen Mai 1478 und März 1481. Diese Akten, die einzigen aus der Zeit Sultan Mehmed II., befinden sich heute im Museum von Bursa ("Şeriye sicil defterleri", A 3/3), und wir untersuchten die darin befindlichen rund 3300 Aktenstücke nach Erlassen von Sultan Mehmed II. Der Inhalt dieser Erlasse, deren türkischen Text wir den vorhergehenden Seiten veröffentlicht haben, ist kurz wie folgt:

1

An die Kadi's von Anatolien. Datum: 24.X.1487.

Befehl, dass man das Saatgut für den mit Reis bebauten Boden, der in Staatsregie übergegangen ist, den Bauern überlassen solle und nicht erlauben solle, dass das Saatgut von den "Sancak beyi,, "Subaşı,, oder "Timar erleri,, genommen werde.

2

Verbot (yasak) des Gebrauchs von Silber und altem Geld;
Datum: 1. IV. 1478.

Das alte Geld (eski akçe) wird abgeschafft, es wird ein Beamter mit grossen Vollmachten geschickt, der das alte Silbergeld und im Besitz von Privatpersonen befindliches Silber sammelt. Dieser Beamte hat die Vollmacht, das Gepäck von Reisenden, die Kassen, sogar die Zimmer der Karavanseray's zu durchsuchen und etwa angefundenes Silber an die Münze zu schicken. Aus 1 Dirhem Silber werden 2 akçe geprägt. Jeder Goldschmied und Silbersticker darf höchstens 200 Dirhem Silber behalten.

3

Datum: 24. II. 1479.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 20000

Akçe des Mehmed, der die Einkassierung der "Yuva," und "Beyt-ül-mal," - Einkommen übernommen hatte, abführe.

4

Datum: 17. XI. 1478.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 1926000 Akçe abführe, die der Muslihiddin besass, der die Mizan- Einkünfte von Bursa, Istanbul, Tokat, Amasya und Kastamonu einkassiert hatte.

5

An die Kadi's von Bursa und Tokat; Datum: 29. III. 1479.

Man solle dem Prinzen Bayezit sein jährliches Einkommen aus der Mizan von Bursa nicht mehr geben, sondern ihm dafür Timar's verleihen.

6

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, 8 kranke Pferde und ein krankes Füllen des Sultans zu verkaufen und den Erlös abzuführen.

7

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, ein Timar, das der "Anadolu Beylerbeyi," versehentlich einem anderen gegeben hatte, dem rechtmässigen Besitzer zurück-erstatten.

8

An die Kadi's von Anatolien; Datum: 15. III. 1479.

Anweisung über die Behandlung von Erbschaften, bei denen die Erben nicht auffindbar sind.

9

An die Sancak beyi und Kadi's von Anatolien; Datum: 14. VII. 1479.

Das Monopol für Seifenherstellung und -Verkauf sei für 3 Jahre an «انتون اوپرتو» gegeben und es sei verboten, das Stück Seife unter 200 Dirhem Gewicht zu verkaufen.

10

An die Kadi's von Anatolien; Datum: Oktober 1479.

Gesetz über die Auflagen, die die Kadi's und die unter ihnen arbeitenden Beamten nehmen dürfen. Auf diese Weise werden Amts-Missbräuche verhindert.

11

An den Kadi von Bursa; Datum: 6. II. 1480.

Ueber eine Schuldforderung.

12

An gewisse Kaufleute; Datum: 8. III. 1480.

Die Kaufleute, die die nach Alexandria fahrenden staatlichen Schiffe gemietet haben, haben noch an rückständigen Schulden 2500 « افرنكى فلورى » (*flori*) zu zahlen.

13

An den Kadi von Bursa (?); Datum: Mai 1480.

Ueber eine Schuldforderung des Prinzen Cem.

14

An die Kadi's des Sancak Bursa; Datum: März 1480.

Anweisung, dass die religiösen Stiftungen, die Felder betreffen und nicht staatlich eingetragen sind, dieses Mal eingetragen werden sollen, und zwar mit ihren Immobilien und ihren sonstigen Besonderheiten.

15

An den Kadi von Bursa; Datum: 12. VIII. 1480.

Ueber eine Erbschaftsklage eins gewissen « اندون » (*Andon*)

İNDEKS

(Rakamlar vesika No. sını göstermektedir)

- Abadanlık, 2.
Abdurrahman, 13.
Akça, 2, 3, 4, 10, 11, 13, 14.
Alım, 10.
Amasya, 4.
Ameldar, 9.
Âmil, 2, 8, 9.
Anadolu beylerbeyi, 7, 14.
Anadolu kadıları, 8, 9, 10.
Anadolu kethüdaları, 9.
Anadolu mollaları, 1.
Anadolu sancağı beyleri, 9.
Anadolu subaşıları, 9.
Anadolu vilâyeti, 2.
Andon (اندون), 15.
Anton (انتون), 15.
Anton Obertıyo (انتون اوبرتیو), 9.
Askeri (sınıflar), 10.
Atakname, 10.
Bağ, bağçe, 14.
Bakır, 2.
Bayezit, (şehzade), 5.
Berat ehli, 10.
Bey sancağı, 3, 14.
Beylerbeyi, 10.
Beylik, 1, 2, 15.
Beytülmal, 3, 8.
Beytülmalci, 11.
Bezzazistan, 2.
Bilecik, 3.
Bursa, 4, 6.
Bursa kadısı, 6, 7, 11, 15.
Bursa subaşı, 6.
Cem, (şehzade) 13.
Çelebi sultan, 13.
Çeltik toprağı, 13.
Darphane, 2.
Defter, 13, 14, 15.
Değirmen, 14.
Dergâhı muallâ, 11.
Dirhem, 2, 9.
Dükkânlar, 14.
Emin, 13.
Eski akça, 2.
Evkaf-ı mensûhe, 14.
Filori, 12.
Gümüş, 2.
Gümüş avadanlık, 2.
İlyas, (Padişah kulu), 4.
İncegez (انجوز), 4.
İnönü, 3.
İraki sabun, 9.
İskenderiye, 12.
İstanbul, 4.
İznikmud, (ازنكمود), 3.
Hamza (Padişah kulu), 9.
Hassa tay, 6.
Hassa, 4.
Hassa mavnaları, 12.
Havâlât, 4.
Hızır (Padişah kulu), 3.
Hizane-i âmire, 3, 4, 13.
Hüccet, 12.
Kadı, 1, 2, 5, 10.
Kadı muhızlıları, 10.

- Kalay, 2.
 Kalbazan, 2.
 Kalhane, 2.
 Kanun, 10.
 Kanunname, 10.
 Kapu, 1, 8, 11, 14.
 Kârbansaray, 2, 14.
 Kastamonî, 1, 4.
 Kasım (Silahdar), 12.
 Kâtip, 10.
 Kirmasti, 13.
 Kismet, 13.
 Kismet resmi, 10.
 Koçhisarı, 13.
 Kostantaniyye, 1, 3, 5, 6, 7,
 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15.
 Köy, 14.
 Kurşun, 2.
 Kuyumeu, 2.
 Mehmed (bir şahıs), 11.
 Mehmed (birinci oğlu), 3.
 Mizan, 4, 5.
 Muhiddin (Bursa kadısı), 6, 7,
 11, 15.
 Muhtesipler, 10.
 Mukataa, 9.
 Musakkafat, 14.
 Muslihüddin, (Ahioglu) 4.
 Mübaşir, 13.
 Naip, 10.
 Nasuh (Padışah kulu) 15.
 Navlun, 12.
 Nikâh resmi, 10.
 Nur-cihan, 13.
 Paşa, 11,
 Paşa Bula, 13.
 Pul, 2.
 Odancuk (اودانچوق), 7.
 Reaya, 1.
 Resim, 10.
 Sabun, sabunhane, 9.
 Saliyane, 5.
 Sancak beyi, 1, 10.
 Seyit Ali, 11.
 Sicillât, 13.
 Sikke-i efrenği, 12.
 Silâhdar, 12.
 Sipahiler, 10.
 Sırmacı, 2.
 Subaşı, 1, 2, 10.
 Sultan öyügü (سلطان ايوغی), 3.
 Şeyh Hasan bey, 7.
 Şerh, 13.
 Teccid-i hüküm, 14.
 Teftiş, 8.
 Temessükât, 14.
 Tereke, 8.
 Timar, 5, 7, 14.
 Timar orleri, 1, 9.
 Tokat, 4.
 Tüccar, 12.
 Vasî, 15.
 Vildan Muhiddin (Bursa ka-
 dısı), 13.
 Vildeti gaip tereke, 8.
 Yahya (Cem'in adamı), 13.
 Yasak, 2, 9.
 Yuva, 3.
 Zuama, 9.